

**ANALISIS LATIHAN MENULIS PADA BUKU “STUDIO D A1” SEBAGAI PENUNJANG BUKU
“DEUTSCH IST EINFACH” UNTUK SISWA KELAS XI SMAN 12 SURABAYA**

Grace Mathilda

Mahasiswa Program Studi S1 Pendidikan Bahasa Jerman, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya
grace.18002@mahasiswa.unesa.ac.id

Suwarno Imam Samsul

Dosen Program Studi S1 Pendidikan Bahasa Jerman, Fakultas Bahasa dan Seni, Universitas Negeri Surabaya
suwarnoimam@unesa.ac.id

Abstrak

Buku ajar yaitu salah satu dari sumber belajar yang digunakan oleh siswa ataupun guru untuk mendukung saat proses pembelajaran berlangsung. Penelitian ini dilatarbelakangi oleh guru bahasa Jerman SMAN 12 Surabaya yang menggunakan buku ajar *Deutsch ist einfach* kelas XI sebagai buku ajar utama, namun tidak terbatas juga menambahkan materi / soal untuk latihan yang diambil dari buku lain maupun internet. Hal ini menunjukkan kurangnya variasi materi / soal pada buku ajar *Deutsch ist einfach* kelas XI. Maka dari itu perlu adanya buku penunjang buku ajar utama. Peneliti menggunakan buku ajar bahasa Jerman “*Studio d A1*” sebagai penunjang buku ajar utama. Buku *Studio d A1* sesuai untuk siswa SMA dengan setingkat *niveau A1*. Dalam penelitian ini, peneliti mengutamakan dalam latihan – latihan menulis pada buku *Studio d A1* agar dapat dijadikan latihan tambahan dari buku ajar *Deutsch ist einfach* kelas XI. Penelitian ini merupakan penelitian kualitatif yang menggunakan teknik dokumentasi dan teknik studi pustaka berdasarkan Kurikulum 2013 dan Teori Bernd Kast. Sumber data diperoleh dari buku ajar *Deutsch ist einfach* kelas XI dan buku *Studio d A1*. Hasil dari penelitian ini sebagai berikut: ada 15 latihan yang sesuai dengan teori latihan menulis Bernd Kast. Dengan rincian 7 latihan pada tahap *aufbauende Übungen*, 6 latihan di tahap *vorbereitende Übungen*, dan 2 latihan pada *strukturierende Übungen*. Untuk tahap *Kreatives und freies Schreiben* dan *Kommunikatives Schreiben* tidak digunakan pada penelitian ini. Karena penelitian ini bertujuan bahwa menulis sebagai alat.

Kata Kunci: Buku Ajar, Latihan Menulis, *Deutsch ist einfach*

Abstract

Textbooks are one of the learning resources used by students or teachers to support the learning process. This study was motivated by a German teacher SMAN 12 Surabaya using *Deutsch ist einfach* Class XI textbook as the main textbook, but not limited to also adding material / questions for exercises taken from other books and the internet. This shows the lack of variety of material / questions in the textbook *Deutsch ist einfach* Class XI. Therefore, it is necessary to have a book supporting the main textbook. The researcher used German textbook “*Studio d A1*” as the main textbook support. *Studio D A1* books are appropriate for high school students with *niveau A1* level. In this study, researchers prioritize writing exercises in the Book *Studio d A1* in order to be used as additional exercises from the textbook *Deutsch ist einfach* Class XI. This study is a qualitative research using documentation techniques and literature study techniques based on the 2013 curriculum and Bernd Kast theory. Source data obtained from the textbook *Deutsch ist einfach* Class XI and Book *Studio d A1*. The results of this study are as follows: There are 15 exercises that correspond to Bernd Kast's theory of writing exercises. With details of 7 exercises on stage *aufbauende Übungen*, 6 exercises on stage *vorbereitende Übungen*, and 2 exercises on *strukturierende Übungen*. For the stage of *Kreatives und freies Schreiben* and *Kommunikatives Schreiben* not used in this study. Because this study aims that writing as a tool.

Keywords: Textbooks, Writing Exercises, *Deutsch ist einfach*

Auszug

Lehrbücher sind eine der Lernressourcen, die von Schülern und Lehrern zur Unterstützung des Lernprozesses verwendet werden. Diese Forschung wird von der Deutschlehrerin SMAN 12 Surabaya motiviert, die das Lehrbuch Deutsch ist einfach Klasse XI als Hauptlehrbuch verwendet, aber nicht selten auch Material / Fragen für die Praxis aus anderen Büchern oder dem Internet hinzufügt. Dies zeigt den Mangel an Materialvariation / Problem in Deutsch ist einfach Klasse XI Lehrbuch. Daher ist es notwendig, ein unterstützendes Buch Als Hauptlehrbuch zu haben. Der Forscher verwendete das deutsche Lehrbuch "Studio d A1" als Unterstützung für das Hauptlehrbuch. Studio d A1 Book ist für Schüler mit Niveau A1 geeignet. In dieser Studie konzentrierten sich die Forscher auf Schreibübungen zum Buch Studio D A1, um als zusätzliche Übungen aus dem Lehrbuch Deutsch ist einfach Klasse XI verwendet zu werden. Diese Forschung ist eine qualitative Forschung, die Dokumentations- und Literaturstudententechniken verwendet, die auf dem Lehrplan von 2013 und der Bernd Kast-Theorie basieren. Die Datenquelle stammt aus dem Lehrbuch Deutsch ist einfach Klasse XI und dem Lehrbuch Studio D A1. Die Ergebnisse dieser Studie lauten wie folgt: Es gibt 15 Übungen, die der Theorie der Schreibübungen von Bernd Kast entsprechen. Mit Angaben zu 7 Übungen auf der aufbauenden Stufe von Syedbungen, 6 Übungen auf der vorbereitenden Stufe von Syedbungen und 2 Übungen zu strukturierenden Syedbungen. Für Bühne Kreatives und freies Schreiben und Kommunikatives Schreiben in dieser Studie nicht verwendet. Denn diese Studie zielt darauf ab, dass Schreiben ein Werkzeug ist.

Schlüsselwörter: Lehrbücher, Schreibübungen, Deutsch ist einfach

PENDAHULUAN

Bahasa merupakan media komunikasi manusia untuk berinteraksi antara satu orang dengan orang lain. Bahasa bisa berbentuk suara / nada ataupun tulisan yang bisa dimengerti. Akhadiyah (1991: 143) berpendapat bahwa pengajaran bahasa asing dengan menggunakan pendekatan secara komunikatif mempunyai tujuan supaya peserta didik mampu memakai bahasa yang dipelajarinya sebagai alat komunikasi tanpa melupakan pencapaian pengetahuan tentang bahasa. Pembelajaran bahasa asing di SMA, SMK, maupun MA semakin beragam, salah satunya yaitu dengan mempelajari bahasa Jerman.

Setelah mendalami bahasa Jerman, peserta didik diharapkan sanggup memakai berbagai peranan sosial kebahasaan buat berkomunikasi, baik secara ucapan ataupun tulisan pada beragam suasana kondisi dan subjek dengan tingkatan bahasa Jerman selevel A1 yang bersumber pada standar *Gemeinsame Europäische Referenzrahmen (GER)* sebagaimana yang tercantum pada silabus Kurikulum 2013 (2016:2) dan diharapkan mempunyai kompetensi yang termasuk kompetensi sikap, kompetensi pengetahuan, serta kompetensi keterampilan. Bersangkutan sama hal itu, maka sangat dibutuhkannya buku bahan ajar selaku sarana untuk menunjang tercapainya cara pembelajaran dengan hasil yang teratur dalam proses pembelajaran bahasa Jerman.

Sebagai buku pegangan utama pada pembelajaran di kelas, peserta didik kelas XI semester 1 di SMAN 12 menggunakan buku ajar “Deutsch ist einfach” dengan penulisnya yaitu Kasim – Tri Kartika Handayani. Tetapi, tidak jarang juga guru bahasa Jerman di SMAN 12 Surabaya yang menambah Latihan/materi yang di ambil dari buku paket lain ataupun internet untuk Latihan keterampilan berbahasa siswa. Maka dari itu, diperlukan tambahan Latihan pelengkap untuk menunjang buku ajar utama. Oleh karena itu, peneliti menggunakan buku *Studio d A1* sebagai penunjang buku ajar utama. Buku penunjang adalah buku yang dijadikan sebagai pendamping buku ajar utama. Buku penunjang umumnya berisi ringkasan materi, soal, dan pembahasan.

Bersumber pada observasi yang dilakukan oleh peneliti, peneliti menjumpai masalah bahwa guru bahasa Jerman cenderung memakai materi dari internet daripada menggunakan buku ajar utama yaitu *Deutsch ist einfach* kelas XI. Hal ini dikarenakan materi yang ada dalam buku ajar utama yaitu *Deutsch ist einfach* kelas XI

kurang bervariasi. Dengan materi yang terbatas tentu akan mengurangi minat peserta didik untuk belajar dan juga beberapa materi yang tidak sesuai dengan keterampilan siswa. Dan juga Guru lebih memfokuskan pada latihan berbicara daripada latihan menulis. Sementara kemampuan berbicara siswa tidak akan terbentuk jika tidak memiliki kosakata yang cukup untuk menyusun kalimat saat berbicara. Oleh karena itu perlu ditambahkan kosakata melalui latihan menulis. Hal ini akan tercapai apabila pengajaran latihan menulis diberikan secara tersusun dan terus-menerus oleh guru bahasa Jerman. Dengan ditambah materi dari buku ajar yang pasti seperti mengambil materi dari buku *Studio d A1* karena buku *Studio d A1* menyediakan variasi soal yang lebih banyak daripada buku ajar utama *Deutsch ist einfach* kelas XI. Berdasarkan pengamatan saat pelaksanaan Pengenalan Lapangan Persekolahan (PLP) II di SMAN 12 Surabaya, peneliti pernah memberikan soal Latihan menulis yang diambil dari buku *Studio d A1* dan itu menarik antusias peserta didik untuk belajar bahasa Jerman. Selain itu, buku *Studio d A1* merupakan buku dengan *niveau A1* sehingga memiliki tingkat latihan yang sama dengan buku ajar *Deutsch ist einfach* kelas XI. Sehingga bisa dijadikan sebagai penunjang buku ajar utama.

Oleh karena itu, berdasar penjelasan diatas, peneliti membuat rumusan masalah yaitu apakah Latihan pada buku *Studio d A1* bisa digunakan sebagai penunjang buku ajar utama *Deutsch ist einfach* kelas XI.

Batasan masalah pada artikel ini yaitu :

1. Latihan – latihan yang terdapat pada buku *Studio d A1* mencakup Latihan menulis.
2. Latihan pada buku *Studio d A1* tema 2 yaitu *Im Sprachkurs* dan Latihan buku *Deutsch ist einfach* kelas XI tema *Familie* bagian A.

Berdasarkan masalah yang sudah dirumuskan, maka penelitian ini bertujuan untuk memilah latihan mana saja yang layak untuk dipakai sebagai pelengkap buku ajar utama *Deutsch ist einfach* untuk siswa kelas XI IPA 2 SMAN 12 Surabaya.

BUKU AJAR

Menurut Neuner (Bausch, et, al 2007:399) bahwa buku ajar adalah salah satu komponen penting pada kurikulum pembelajaran. Soal ataupun latihan yang disusun pada buku ajar hendaknya mengacu pada kompetensi yang hendak dicapai. Dengan buku ajar, guru akan lebih mudah dalam melaksanakan proses pembelajaran.

Schmidt (1996) memaparkan pengertian buku ajar yaitu: *“Ein Buch, das Kenntnisse, Fähigkeiten, Fertigkeiten überwiegend unter Zuhilfenahme von (Lehr-)Texten und Abbildungen, verbunden mit Aufgaben und Übungen für die Lernenden, vermitteln soll”*. Yang berarti bahwa buku ini dimaksudkan untuk membagikan pengetahuan, keahlian, keterampilan, terpenting dengan bantuan (pengajaran) teks dan gambar yang berkaitan dengan tugas-tugas dan latihan buat pembelajar. Penjelasan yang sudah dikemukakan Schmidt menyatakan bahwa suatu buku dimaksudkan untuk memberikan pengetahuan pada pembacanya.

Götz (1998:617) memaparkan, *“Lehrwerk ist ein Buch, mit dem die Schüler im Unterricht arbeiten und lernen”*. Yang mempunyai maksud yakni buku ajar adalah buku yang dipakai siswa untuk belajar serta bergiat didalam kelas.

Buku *Studio d A1* adalah buku ajar bahasa Jerman untuk siswa SMA / setara tingkat *niveau A1* dan digunakan sebagai buku Latihan untuk menunjang buku ajar utama. Peneliti memilih buku *Studio d A1* sebagai penunjang karena buku tersebut adalah buku yang di terbitkan oleh orang Jerman yang dengan tidak disengaja terdapat pengenalan budaya asli Jerman. Buku ajar *Deutsch ist einfach* kelas XI adalah buku ajar utama yang digunakan siswa kelas XI SMAN 12 sebagai pegangan dalam pembelajaran bahasa Jerman di sekolah. Buku ini disusun dengan tujuan untuk memenuhi kepentingan siswa SMA ataupun MA yang mempunyai kegemaran dalam mempelajari bahasa Jerman.

LATIHAN

Dalam proses belajar mengajar, guru beserta siswa merupakan komponen – komponen yang tidak bisa dipisahkan. Shalahuddin (1987:100) menyebutkan bahwa latihan ialah sebuah kegiatan yang sama dan dilakukan pada waktu yang bersamaan secara berulang-ulang dan sungguh-sungguh dengan maksud untuk menguatkan suatu asosiasi ataupun penyempurnaan suatu keterampilan supaya menjadi permanen. Latihan merupakan metode pembelajaran pendidikan untuk mendapatkan keahlian maupun kecakapan (Anas, 2014 : 31).

Dalam buku *Deutsch Lehren Lernen 4, übungen bereiten Aufgaben vor, indem sie Wortschatz, Aussprache, Strukturen oder einzelne Fertigkeiten gezielt trainieren.*

Dalam setiap bidangnya, latihan mempunyai berbagai macam defisi yang berbeda. Berdasarkan KBBI, latihan adalah kegiatan belajar, serta membiasakan diri supaya bisa (berhasil) mengerjakan sesuatu. Sementara pada

dunia olahraga, latihan mempunyai arti adalah sistem yang terorganisasi untuk meningkatkan kebugaran atlet sesuai dengan jenis olahraga yang dipilih. (Thomson,1993) memaparkan bahwa kebugaran dikatakan berhasil terlaksana jika latihan dilaksanakan secara sistematis.

LATIHAN MENULIS

Terdapat empat aspek dalam keterampilan berbahasa, yaitu keterampilan: menyimak, berbicara, membaca, serta menulis. Menyimak serta membaca adalah aspek reseptif, sedangkan pada berbicara dan menulis adalah aspek produktif. Menulis ialah satu dari keterampilan berbahasa yang penting untuk dikuasai siswa (Mantashah et all, 2017; Qalbiet all, 2017).

Saat pemilihan materi ajar, terdapat hal yang perlu diperhatikan yaitu:

1. Kompetensi Inti(KI) adalah tingkatan keterampilan agar berhasil mencapai standar kompetensi lulusan yang wajib dipunyai peserta didik dalam setiap tingkatan kelas.
2. Kompetensi Dasar(KD) adalah kemampuan maupun materi pembelajaran dengan minimal yang wajib dicapai peserta didik kepada suatu mata pelajaran di masing-masing perangkat pendidikan yang diacukan dengan kompetensi inti(KI).

Bernd Kast (199:21) menyebutkan *“Dass Schreiben eng mit der Entwicklich unseres Denkens, mit Ordnungsprinzipien verknüpft ist: Schreiben hilft uns, unsere noch unsystematische, “chaotischen” Gedanken zu Ordnen und zu strukturieren”*. Bernd Kast dalam buku *Fertigkeit Schreiben* (1999:34) menyebutkan bahwa keterampilan pada siswa (*fertigkeit*) dibagi jenis – jenis latihan keterampilan menulis menjadi lima tahap. Lalu setiap tahap mempunyai kesinambungan dengan melewati tahapan sederhana hingga pada tahapan yang lebih kompleks, yaitu:

1. *vorbereitende Übungen ; “Bei diesen Übungen werden noch keine Texte produziert, sondern sie bereiten auf die Textproduktion vor. Die Übungen zeigen*
  - *wie der für die Textproduktion notwendige Wortschatz erarbeitet, erweitert und geübt werden kann,*
  - *wie bereits vorhandenes Wissen aktiviert wird,*
  - *wie Rechtschreibung und Zeichensetzung sinnvoll geübt werden können.”*

2. *aufbauende Übungen* ; “Bei diesen Übungen werden Wörter Sätze, Sätze werden Texte.”
3. *strukturierende Übungen* ; “Das ist eine gesteuerte Textproduktion (wir verlassen die Ebene der Einzelphänomene und wenden uns der Produktion zusammenhängender Texte zu).”
4. *freies, kreatives Schreiben* ; *Kreatives Schreiben und freies Schreiben sind zwei verschiedene Dinge. Für einige Sprachforscher ist das freie Schreiben (heuristisches, personales Schr.) das ganz zweckungebundene Schreiben, bei dem die Lernenden ohne jegliche Vorgaben über etwas schreiben, was sie wirklich bewegt. Und Kreatives Schreiben ist eine Bezeichnung für Schreibansätze, die davon ausgehen, dass Schreiben ein kreativ-sprachlicher Prozess ist, zu dem jeder Mensch methodisch angeleitet werden kann.*
5. *kommunikatives Schreiben* ; “Kommunikatives Schreiben ist ein auf reale Kommunikationssituationen bezogenes Schreiben.”

Dari uraian diatas yang disampaikan oleh Bernd Kast, bahwa teori menulis dimulai dari pengembangan kosa kata yang bisa membantu peserta didik untuk mengembangkan kata menjadi teks. Sehingga bisa meringkas dan membuat teks baru. Lalu peserta didik dapat menulis bebas dan menggunakan imajinasi sekreatif mungkin. Menulis juga bisa digunakan sebagai alat komunikasi nyata. Seperti menulis surat, laporan, atau memberi pendapat. Apa yang disampaikan oleh Bernd Kast tentang teori menulis, tidak semua digunakan sebagai bagian dari artikel ilmiah ini. Penulis hanya menggunakan teori 1-3 karena artikel ilmiah ini bertujuan bahwa menulis sebagai alat. Latihan yang di analisis dalam buku *Deutsch ist einfach* kelas XI adalah latihan di tema *Familie* bagian A dan pada buku *Studio d AI* yaitu tema 2 *Im Sprachkurs*. Pemilihan tema 2 *Im Sprachkurs* karena memiliki beberapa persamaan materi dengan buku *Deutsch ist einfach* sehingga guru bisa menggunakannya sebagai latihan tambahan untuk siswa. Dengan jumlah 31 latihan pada buku *Deutsch ist einfach* kelas XI dan 26 latihan pada buku *Studio d AI*.

KURIKULUM 2013

(Hamalik, 2003:18) menyebutkan bahwa kurikulum ialah seperangkat rencana serta pengaturan yang didalamnya terdapat isi, bahan pelajaran, dan juga kaidah yang dipakai sebagai pedoman penyelenggaraan kegiatan belajar dan mengajar. Kemudian Hilda Taba (1962) pada

(Munir, 2008: 27) memaparkan kurikulum sebagai rencana belajar yaitu menjelaskan, bahwa *a curriculum is a plan for learning*. Dengan maksud berlainan yakni bahwa kurikulum merupakan rencana pendidikan ataupun pembelajaran.

Dapat disimpulkan bahwa dengan adanya kurikulum sebagai satu dari komponen pendidikan berada di kedudukan yang penting yakni dengan fungsi pokoknya sebagai pegangan dalam kegiatan pembelajaran. Kurikulum 2013 (K13) merupakan kurikulum yang pada waktu ini berlangsung di Indonesia. Kurikulum 2013 (K13) yaitu penyempurnaan dari kurikulum terdahulu yang telah melewati penyempurnaan yang ada. Seperti yang telah dicantumkan dalam kurikulum 2013 (K13) bahwa di dalamnya terkandung kompetensi dasar (KD) poin 4.1, 4.2, 4.3 dan 4.4, yaitu membentuk serta menghasilkan teks verbal maupun tulis simpel / tidak rumit. Oleh karena itu, pendidik di haruskan wajib sanggup mencari ataupun merancang latihan – latihan yang digunakan sebagai tambahan sehingga maksud pembelajaran yang mengacu pada kurikulum bisa terlaksana. Hal itu dilakukan untuk membuat peserta didik bertambah paham terhadap materi yang sudah diberikan.

METODE

Artikel ilmiah yang berjudul “Analisis Latihan Menulis Pada Buku “Studio d AI” Sebagai Penunjang Buku “Deutsch ist einfach” untuk Siswa Kelas XI SMAN 12 Surabaya” ini ialah jenis penelitian kualitatif. Sebab pada artikel ilmiah, peneliti sekadar meneliti objek spesifik, lalu memaparkan serta menjelaskan ke dalam bentuk kata – kata maupun kalimat, serta untuk menganalisis suatu objek spesifik dengan terperinci (Boghdan & Biklen, 1975). (Arikunto, 2010:172) menjelaskan bahwa sumber data yaitu subjek yang dimana data dapat diperoleh. Sumber data yang dipergunakan pada penelitian ini yaitu buku ajar “*Deutsch ist einfach I*” dan buku bahasa Jerman “*Studio d AI*”. Hasil dari pencatatan peneliti dengan berbentuk angka ataupun fakta disebut data. Data dalam artikel ilmiah ini yaitu latihan – latihan menulis pada buku ajar “*Deutsch ist einfach*” tema *Familie* bagian A dan buku bahasa Jerman “*Studio D AI*” tema *Im Sprachkurs*. Pemilihan data dilakukan berdasarkan kesesuaian teori menulis berdasarkan Bernd Kast dan Kurikulum 2013(K13).

Diperlukannya penggunaan teknik dokumentasi serta teknik studi pustaka untuk memperoleh data yang akurat. Yang mana pada teknik dokumentasi diambil data melalui buku ajar *Deutsch ist einfach* dan buku bahasa Jerman “*Studio D AI*”. Sebaliknya teknik studi pustaka

digunakan untuk mencari literature, buku, maupun sumber lain yang berhubungan dengan analisis buku ajar. Teknik analisisnya sebagai berikut:

1. Mengidentifikasi jenis latihan yang ada dalam buku bahasa Jerman *Studio d A1* bersumber pada jenis latihan di kajian pustaka yang diacukan kepada teori dan kurikulum 2013.
2. Melakukan analisis kesesuaian dengan teori menulis Bernd Kast pada tahap 1-3.
3. Mendeskripsikan dan menyimpulkan hasil data.

Langkah – langkah untuk mengolah data yaikni sebagai berikut:

1. Membaca secara keseluruhan dan teliti buku *Deutsch ist einfach* kelas XI tema *Familie* bagian A dan buku *Studio d A1* tema *Im Sprachkurs*.
2. Mengklasifikasikan latihan – latihan pada tema *Familie* bagian A dan tema *Im Sprachkurs* yang sesuai dengan teori menulis Bernd Kast tahap 1 – 3.
3. Menggolongkan dan mendeskripsikan hasil analisis.

Instrumen penelitian:

Instrumen penelitian yang dibuat pada artikel ilmiah ini yaitu rubrik penelitian dengan tujuan untuk mendapati apakah materi dalam buku ajar *Deutsch ist einfach* kelas XI tema *Familie* bagian A dan buku *Studio d A1* tema *Im Sprachkurs* sesuai dengan kurikulum 2013 untuk latihan menulis. Artikel ilmiah ini menggunakan teori menulis oleh Bernd Kast dalam *Fertigkeit Schreiben* yang memfokuskan kesesuaian dengan latihan menulis pada tahap 1 – 3. Dengan total 7 latihan pada kedua buku ajar (*Deutsch ist einfach* kelas XI dan *Studio d A1*) yang dapat dianalisis karena memiliki kesesuaian dengan kurikulum dan teori menulis Bernd Kast.

Analisis instrumen sudah melewati proses validasi dan telah divalidasi oleh Drs. Suwarno Imam Samsul, M.Pd, selaku dosen Program Studi Pendidikan Bahasa Jerman, UNESA.

Tabel instrumen yang telah divalidasi:

Teori	Materi	Materi	Sesuai	Keter
Bern Kast (1999:34)	Buku Studio d A1	Buku Deutch ist einfach kelas XI	dengan indikator Latihan menulis yang sudah dibuat	anga n

yaitu :				
S	S	K	T	
a	e	u	i	
n	s	r	d	
g	u	a	a	
a	a	n	k	
t	i	g	s	
s	e	s	s	
e	s	e	s	
u	u	u	a	
a	a	a	i	
i	i	i	i	
KD 4.1. Menyusun teks lisan dan tulis sederhana untuk meminta perhatian, mengecek pemahaman, memintaz izin, memuji, dan cara meresponnya terkait topik keluarga (Familie) dan kehidupan sehari-hari (Alltagsleben) dengan memperhatikan unsur kebahasaan,				

		Onkel da? -Ja							Indikator :	1. Nomen	1. -				✓	
KD 4.2. Menyusun teks lisan dan tulis sederhana untuk mengungkapkan cara memberitahu dan menanyakan fakta dan perasaan serta sikap dalam memintakan dan menawarkan barang dan jasa terkait topik keluarga (Familie) dan kehidupan sehari-hari (Alltagsleben) dengan memperhatikan unsur, struktur teks, dan budaya secara benar dan sesuai konteks.									1. Menyusun huruf menjadi kata terkait topik keluarga (Familie) / Alltagsleben dengan memperhatikan penggunaan artikel dan struktur teks.	•Ü T R : <u>die Tür</u> •F L R Ü E L : <u>der Füller</u> •I D L B : <u>das Bild</u> •U H B C : <u>das Buch</u> •F A T L E : <u>die Tafel</u>						
									2. Melengkapi kalimat terkait topik keluarga (Familie) / Alltagsleben dengan memperhatikan penggunaan artikel dan struktur teks.	2. Ergänzen Sie die Verben. Ergänzen - heißen - hören - lesen - schreiben - buchstabieren • <u>Lesen</u> Sie den Text bitte langsam. •Wie <u>heißen</u> der bestimmte Artikel? • <u>Schreiben</u> Sie	2. Sehen Sie die Bilder an! Wer sind sie? Schreiben Sie bitte! •Das <u>bin ich</u> . Und <u>das ist mein Vater</u> . •Das <u>bin ich</u> . Und <u>das ist meine Schwester</u> . •Das <u>bin ich</u> . Und <u>das ist mein Onkel</u> . •Das <u>bin ich</u> . Und <u>das ist</u>			✓	Kurang sesuai. Materi di buku Studi od A1 lebih memfokuskan penggunaan kata kerja dengan tema Alltagsleben, sedangkan gankannya pada	

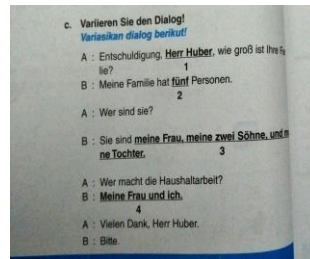

memperhatikan penggunaan tanda baca.									Produktion zusammenhänger Texte zu)." Indikator : Memproduksi teks									
2. aufbauende Übungen ; "Bei diesen Übungen werden Wörter Sätze, Sätze werden Texte." Indikator : Melengkapi kata menjadi sebuah kalimat bahasa Jerman.	1. Spielen Sie die Dialoge. 2. Das verstehe ich nicht. 3. Buchstabieren Sie das.	-					✓											
3. strukturierte Übungen ; "Das ist eine gesteuerte Textproduktion (wir verlassen die Ebene der Einzelpänome und wenden uns der	Liebe Maddie, ich heiße Phoebe. Ich komme aus Bern. Ich bin eine Studentin. Ich spreche Deutsch and French. Ich wohne in Heidelberg. Und du? Bitte	Herr Amri telefoniert am meisten seiner Frau und seinen Kindern.	✓															

HASIL DAN PEMBAHASAN

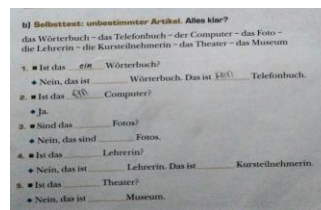
Hasil temuan dalam penelitian ini didasarkan dengan kesesuaian Kurikulum 2013 (revisi) dan Teori Bernd Kast tahap 1-3 yaitu: Latihan menulis pada buku *Deutsch ist einfach* kelas XI Lektion 1A tema *Meine Familie* berjumlah 31 latihan. Dan latihan pada buku *Studio d A1* tema *Im Sprachkurs* berjumlah 26 latihan. Dari hasil penelitian, ditemukan juga bahwa tidak semua latihan menulis sesuai dengan indikator Kurikulum 2013 dan Teori Bernd Kast. Berikut hasil kesesuaian latihan menulis dengan Kurikulum 2013 :

1. -Gambar 1 : tentang memvariasikan dialog tema *die Familie*.

(Buku *Deutsch ist einfach* kelas XI, L1 : 24 Ü12c)

- Gambar 2 : tentang *unbestimmter Artikel*.

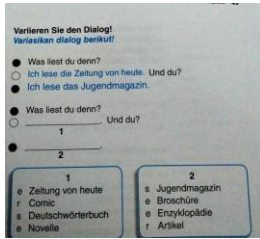

(Buku *Studio d A1*, L2 : 35)

Kurang sesuai dengan indikator : melengkapi dialog yang sesuai dengan penggunaan kata benda.

Pada latihan ini siswa diminta untuk melengkapi percakapan singkat tentang *Familie* / *Alltagsleben*.

2. -Gambar 1 : tentang memvariasikan dialog.

(Buku *Deutsch ist einfach* kelas XI, L1 : 49)

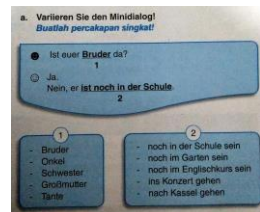
-Gambar 2 : tentang menuliskan artikel pada kata benda.

(Buku *Studio d A1*, L2 : 38)

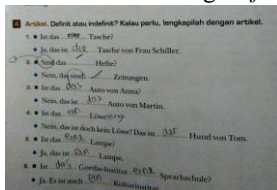
Sangat sesuai dengan indikator : menulis kata benda. Dalam latihan ini terdapat 2 jenis soal yang berbeda. Pada L1Ü40, siswa diminta untuk menuliskan artikel dari kata benda yang telah tersedia. Sedangkan pada L1Ü2.2.2, siswa akan melengkapi minidiialog yang masih rumpang "....." yang harus diisi dengan artikel agar dialog tersebut menjadi sempurna. Materi di latihan ini dicakupkan dengan pemakaian kosakata beserta artikelnnya.

3. -Gambar 1 : tentang memvariasikan dialog tema *die Familie*.

(Buku *Deutsch ist einfach* kelas XI, L1 : 23 Ü12a)

-Gambar 2 : tentang *Definit* atau *indefinit*.

(Buku *Studio d A1*, L2 : 10 Ü4)

Sangat sesuai dengan indikator : menjawab kalimat *ja* oder *nein*. Siswa diperintahkan untuk menjawab pertanyaan *ja* oder *nein* dengan memperhatikan penggunaan artikel.

4. -Buku *Deutsch ist einfach* kelas XI (tidak ada)
-Gambar 2 : tentang menuliskan artikel dalam bentuk *plural*.

(Buku *Studio d A1*, L2 : 10 Ü2)

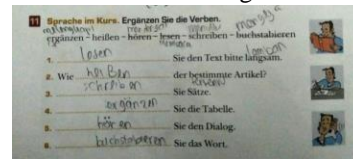
Tidak sesuai dengan indikator: menyusun huruf menjadi kata.

5. -Gambar 1 : tentang anggota keluarga.

(Buku *Deutsch ist einfach* kelas XI, L1 : 21)

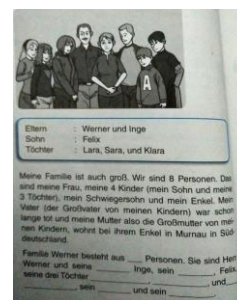
-Gambar 2 : tentang menuliskan *verben* berdasarkan gambar disamping.

(Buku *Studio d A1*, L2 : 42 Ü2)

Kurang sesuai dengan indikator : melengkapi kalimat dengan memperhatikan penggunaan artikel. Materi pada buku *Studio d A1* mencakup penggunaan kata kerja, sedangkan buku *Deutsch ist einfach* kelas XI sesuai dengan indikator.

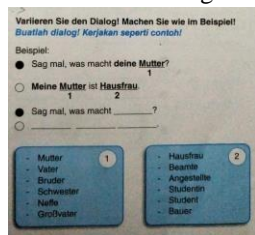
6. -Gambar 1 : tentang melengkapi teks dengan tema *die Familie*.

(Buku *Deutsch ist einfach* kelas XI, L1 : 10)

-Buku *Studio d A1* (tidak ada)
Tidak sesuai dengan indikator : menulis anggota keluarga.

7. -Gambar 1 : tentang membuat dialog.

(Buku *Deutsch ist einfach* kelas XI, L1 : 27 Ü15)

-Gambar 2 : tentang menjawab pertanyaan melihat gambar disamping.

(Buku *Studio d A1*, L2 : 41)

Sangat sesuai dengan indikator : melengkapi dialog singkat. Dalam dua latihan ini, siswa diperintahkan untuk melengkapi bagian dialog dari tokoh yang rumpang.

Berikut hasil kesesuaian latihan menulis dengan Teori Bernd Kast :

1. Ü5 pada buku *Studio d A1* dan Ü2 pada buku *Deutsch ist einfach* kelas XI sangat sesuai dengan jenis latihan menulis Teori Bernd Kast. Dengan indikator : memproduksi teks sederhana dengan memperhatikan penggunaan tanda baca (*Interpunktion*). Latihan ini tergolong kedalam jenis latihan menulis tahap 1 yaitu *vorbereitende Übungen*.
2. Pada tahap ini yaitu *aufbauende Übungen*, buku *Deutsch ist einfach* tidak sesuai dengan indikator : melengkapi kata menjadi sebuah kalimat bahasa Jerman.
3. Ü2 pada buku *Studio d A1* dan Ü39 pada buku *Deutsch ist einfach* kelas XI sesuai dengan jenis latihan Teori Bernd Kast. Dengan indikator : memproduksi teks yang berstruktur. Latihan tergolong kedalam jenis latihan menulis tahap 3 yaitu *strukturierende Übungen*.

Dengan pembahasan sebagai berikut :

Latihan menulis pada buku *Studio d A1* dengan tema *Im Sprachkurs* dan buku *Deutsch ist einfach* kelas XI Lektion 1A dengan tema *Meine Familie* telah dianalisis kesesuaiannya dengan Kurikulum 2013 (revisi) dan Teori Bernd Kast tahap 1 – 3. Pada KD 4.1.1 terdapat 2 latihan menulis yaitu Übung 12 pada buku *Studio d A1* dan Übung 2 pada buku *Deutsch ist einfach* kelas XI. Dalam latihan ini siswa diminta untuk melengkapi dialog

dengan menggunakan kata benda. Latihan ini bertujuan untuk melatih siswa dalam penghafalan kata benda. Latihan ini jika disesuaikan pada latihan menulis Bernd Kast, latihan ini akan masuk pada tahap *vorbereitende Übungen*. Sebab di dalam tahapan *vorbereitende Übungen* peserta didik akan diajarkan dari melengkapi dialog serta berlatih tentang kosakata.

Dalam KD 4.1.2 terdapat 2 latihan (masing – masing satu) dari buku *Studio d A1* (Übung 2) dan buku *Deutsch ist einfach* (Übung 10) yang sangat sesuai dengan indikator. Kegiatannya yaitu siswa akan menulis beberapa kata benda lengkap dengan artikelnya pada dialog yang rumpang terkait tema *Familie* dan *Alltagsleben*. Dalam teori Bernd Kast, latihan ini masuk pada tahap *vorbereitende Übungen* yaitu memahami kosakata.

2 latihan yang terdapat pada buku *Studio d A1* dan buku *Deutsch ist einfach* sangat sesuai dengan KD 4.1.3. pada latihan ini siswa diminta menjawab soal *Ja oder Nein* dengan memperhatikan penggunaan artikel. Soal tersebut terdiri dari 2 tokoh yang melakukan dialog singkat tetapi masih rumpang karena terdapat isian "...” yang harus diisi dengan *Ja oder Nein*.

Übung 2 pada buku *Studio d A1* telah sesuai dengan KD 4.2.1 dengan indikator menyusun huruf menjadi kata. Tetapi pada buku *Deutsch ist einfach* kelas XI, tidak ada materi yang sesuai indikator oleh karena itu latihan ini tidak sesuai dengan KD 4.2.1. Pada teori Bernd Kast, latihan ini masuk kedalam *aufbauende Übungen*.

Übung 10 dan Übung 2 kurang sesuai dengan KD 4.2.2. Übung 10 lebih memfokuskan pada penggunaan kata kerja (*verben*), sedangkan Übung 2 fokus pada kata kerja dengan tema *Familie*. Materi pada kedua latihan sama – sama melengkapi teks yang rumpang dengan kata ganti sesuai perintah. Pada teori Bernd Kast, latihan ini termasuk pada tahap *aufbauende Übungen*.

Latihan dalam KD 4.2.3 tidak sesuai dengan indikator maupun KD 4.2.3. Materi pada buku *Deutsch ist einfach* kelas XI bercerita tentang keluarga Werner (Übung 1). Siswa diminta untuk menuliskan anggota keluarga Werner dalam bahasa Jerman dan materi ini sesuai dengan KD 4.2.3 dan indikator. Tetapi pada buku *Studio d A1*, tidak ada materi yang sesuai dengan indikator maupun KD 4.2.3. Pada teori Bernd Kast, latihan ini termasuk pada tahap *aufbauende Übungen*.

Übung 16 dan Übung 2 sangat sesuai dengan KD 4.3 dan indikator. Dengan kegiatan yaitu siswa akan melengkapi dialog dengan menuliskan informasi singkat dalam latihan menulis yang terdapat di buku *Studio d A1* dan *Deutsch ist einfach* kelas XI. Pada teori Bernd Kast, latihan ini termasuk pada tahap *aufbauende Übungen*.

Übung 5 dan Übung 2 merupakan masuk kedalam jenis latihan menulis *vorbereitende Übungen* dan

sangat sesuai dengan indikator. Jenis latihan ini siswa diminta untuk bagaimana cara menggunakan dan menyusun kata – kata menjadi teks sederhana dengan memperhatikan penggunaan tanda baca. Teks di buku *Studio d AI* yaitu menceritakan / memberi info tentang Boris dan keluarganya. Lalu pada buku *Deutsch ist einfach* kelas XI, bercerita tentang satu keluarga yang beranggotakan 8 orang. Terdapat sejumlah aspek yaitu *wortschatz*, struktur kebahasaan, dan penggunaan tanda baca yang diukur.

Pada jenis latihan menulis *aufbauende Übungen*, hanya latihan dari buku *Studio d AI* (Übung 9) saja yang sesuai dengan indikator dan tahap ini. Sedangkan pada buku *Deutsch ist einfach* kelas XI, tidak ada materi yang sesuai dengan indikator maupun tahap ini. Pada latihan menulis yang diambil dari buku *Studio d AI*, siswa diminta untuk melengkapi beberapa teks yang rumpang. Yaitu dengan cara mengisi huruf – huruf yang hilang (*Wörter weden Sätze, werden Texte*).

Tahap yang terakhir yaitu *strukturierende Übungen*, 2 latihan ini sesuai dengan tahap *strukturierende Übungen* ini dan indikator. Siswa diminta untuk memproduksi teks yang berstruktur (*gesteuerte Textproduktion*). Latihan pada buku *Studio d AI* yaitu menulis surat dan latihan dalam buku *Deutsch ist einfach* kelas XI yakni memproduksi teks sederhana dari sebuah dialog.

Dari hasil analisis diatas, terdapat kekurangan pada latihan – latihan tersebut. Tidak semua latihan bisa digunakan sebagai pelengkap latihan buku ajar utama.

PENUTUP

Simpulan

Berdasarkan analisis yang sudah dilaksanakan dalam buku *Studio d AI* dan buku *Deutsch ist einfach* kelas XI terdapat 5 jenis latihan yang dapat digunakan sebagai latihan menulis tambahan untuk buku ajar utama *Deutsch ist einfach* kelas XI. Dengan 7 latihan (*Übung 2, Übung 10, Übung 2, Übung 1, Übung 16, Übung 2, Übung 9*) yang masuk kedalam jenis *aufbauende Übungen*, lalu 6 latihan pada jenis *vorbereitende Übungen* (*Übung 12, Übung 2, Übung 2, Übung 10, Übung 5, Übung 2*), dan 2 latihan (*Übung 2 dan Übung 31*) pada *strukturierende Übungen*.

Saran

Pada penelitian ini peneliti menganalisis buku *Deutsch ist einfach* kelas XI dengan tema *Familie* dan buku *Studio d AI* dengan tema *Im Sprachkurs*. Saran bagi penulis buku yaitu diharapkan agar adanya revisi pada buku ini. Bagi

pengajar, diharapkan untuk tidak langsung mengambil latihan dari buku tanpa dikoreksi dulu untuk disesuaikan dengan Kurikulum 2013 dan Teori Bernd Kast. Dan untuk pembaca, penulis mengharapkan buku ini bisa dianalisis kian berkepanjangan atau dijadikan sebagai acuan pada penelitian yang sejenis.

DAFTAR PUSTAKA

- Kast, Bernd. 1999. *Fertigkeit Schreiben*. Berlin: Langendscheits.
- Sari, Enni Windah. 2021. “Analisis Bahan Buku Ajar Bahasa Jerman *Deutsch ist einfach* Untuk Kelas XI”
- Fujiawati, Fuja Siti. 2016. “PEMAHAMAN KONSEP KURIKULUM DAN PEMBELAJARAN DENGAN PETA KONSEP BAGI MAHASISWA PENDIDIKAN SENI.” *Jurnal Pendidikan dan Kajian Seni* 1 (1): 16-28.
- Funk, Hermann dkk. 2017. *Aufgaben, Übungen, Interaktion 4*. Stuttgart: Ernst Klett Sprachen.
- Moleong, Lexy J. 1995. *Metodologi Penelitian Kualitatif*. Bandung: PT Remaja Rosdakarya.
- Kasim, and Tri Kartika Handayani. 2016. *Deutsch ist einfach 2*. Solo: PT Tiga Serangkai Pustaka Mandiri.
- Funk, Kuhn, and Demme. 2015. *Studio d AI*. Jakarta: Katalis.
- Sarinah. 2015. *Pengantar Kurikulum*. Yogyakarta: Deepublish.
- Futukhah, Azizah. 2015. *Analisis Latihan pada Buku Planet sebagai Pelengkap Buku Ajar Bahasa Jerman “Deutsch ist Einfach” di SMAN 4 Bojonegoro Kelas X Semester 2*, (Online), (<https://media.neliti.com/media/publications/250316-analisis-latihan-pada-buku-planet-sebagai-4e693a6f.pdf>, diakses pada 28 Februari 2022).
- Prijono, Sylvia Ratni. 2019. E-Jurnal UNESA: *ANALISIS LATIHAN KETERAMPILAN MENULIS PADA BUKU AJAR “WELTMEISTER 1” SEBAGAI PENUNJANG PEMBELAJARAN UNTUK SISWA KELAS X SMA SEMESTER 1*, (Online), Vol.8, No.1, (<https://jurnalmahasiswa.unesa.ac.id/index.php/latern/e/article/view/27673>, diakses 18 April 2022).
- Kravaršćan, Ivana. 2014. *Rezeptive und produktive Fertigkeiten im Unterricht Deutsch als Fachsprache*. Osijek: the University of Osijek.
- Hidayat, Amir F. 2013. *Kurikulum 2013 Modul JR01*, (Online), (https://www.researchgate.net/publication/324136972_Kurikulum_2013_Modul_JR01, diakses 19 April 2022).
- Hidayat, Amir F. 2013. *Ensiklopedi Bahasa – Bahasa Dunia*. Bandung: Pustaka Grafika.

Faridah, Febi Intan. 2018. *ANALISIS ASPEK ALLTAGSLEBEN, GEOGRAPHIE, DAN KULTUR DALAM BUKU AJAR NETZWERK AI SKRIPSI.*

Jakarta: Universitas Pendidikan Indonesia.

Hamalik, Oemar. 2013. *Kurikulum dan Pembelajaran.*

Jakarta: Bumi Aksara.

Sugiyono. 2014. *Metode Penelitian Kuantitatif, Kualitatif dan R&D.* Bandung: Alfabeta.

Huda, Miftahul. 2013. *MODEL-MODEL PENGAJARAN DAN PEMBELAJARAN.* Yogyakarta: Pustaka Belajar.

Kosasih, E. 2021. *Pengembangan Bahan Ajar.* Jakarta: Bumi Aksara.

Tarigan, Henry Guntur. 2015. *MENULIS SEBAGAI SUATU KETERAMPILAN BERBAHASA.* Bandung:

Angkasa.